

Література

1. Галицько-волинські етюди. Біла Церква: Вид. Пшонківський О.В., 2011. 480 с.
2. Історія України. Культура Галицько-Волинської держави у другій половині XI-XIII ст. URL: <https://uahistory.co/compendium/ukraine-history-reference-notes-7-class-skirda/19.php>
3. Галицько-Волинське князівство - історія та цікаві факти. URL: <https://myukraine.org.ua/galicko-volinske-knyazivstvo/>
4. Побережець Г.С. Вплив Великого князівства Литовського на розвиток українських земель //Українознавчий вимір у сучасній науці: гуманітарний аспект: матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції, 25 квітня 2024 р., м. Миколаїв. – Миколаїв : МНАУ, 2024. С. 167-169.
5. Дрогомирецька Л., Лахно О., Побережець Г. Переосмислення Київської Русі в сучасній українській історіографії: між імперським міфом та національною самобутністю. Вісник науки та освіти. 2025. № 10(40). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-10\(40\)-2656-2679](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-10(40)-2656-2679). URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/22585>

Побережець Ганна – кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства та суспільних наук, Миколаївський національний аграрний університет.

Федчерова Єлізавета – здобувачка вищої освіти спеціальності D1 Облік і оподаткування, Миколаївський національний аграрний університет

ТАЄМНІ ОРГАНІЗАЦІЇ І БРАТСТВА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ. ЯК ОСНОВА УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ

Досліджено вплив таємних організацій і братств другої половини ХІХ ст. на український державотворчий процес. Розглянуто дві значні нелегальні організації того періоду: «Кирило-Мефодіївське братство» і «Братство тарасівців». Аналізується основна мета їх діяльності та способи її досягнення, вплив на формування національної свідомості українців. Висвітлено значення таємних братств другої половини ХІХ ст. як основи українського державотворчого процесу.

Нелегальні організації та братства мали великий вплив на державотворчі процеси України. Історія становлення незалежності нашої Батьківщини є доволі тяжкою: численні битви та війни за незалежність і свободу українського народу, боротьба за власну ідентичність, культуру, мову та традиції.

У ті часи, коли українські землі перебували під окупацією Російської та Австро-Угорської імперій, під час жорстоких утисків та обмежень прав, ширилися антидержавницькі настрої, внаслідок чого зароджуються таємні,

нелегальні та заборонені політичні і культурницькі організації, братства. Таємна організація – це певна група людей, які борються за національні інтереси (або ж мають інші мотиви), діють приховано та примушують членів організації/братства зберігати у таємниці свою діяльність та належність до неї. Прикладами таких значних нелегальних організацій є: «Кирило-Мефодіївське братство» і «Братство тарасівців» основною метою яких було досягти української незалежності різними шляхами.

У 40-х роках ХІХ ст. відбувається активізація національного життя у Києві, рушійною силою якого стає інтелігенція. Спочатку виникає таємний гурток «Київська молодь» у 1843 р., основною метою якого була відміна кріпосного права. Згодом гурток саморозпускається, проте стає основою для створення у грудні 1845 р. таємної політичної організації «Кирило-Мефодіївське братство». Її засновниками стали троє активних громадян: М. Костомаров (історик та професор Київського університету), В. Білозерський та М. Гулак, а пізніше доєдналися й інші великі постаті, у результаті офіційний склад нараховував 12 учасників [2].

Члени даного братства підтримували ідею панславізму, але з аспекту єднання всіх слов'ян задля боротьби за економічне, соціальне та національне визволення. Основними програмовими цілями організації було:

- знищення царизму та кріпосного права;
- проголошення рівності демократичних прав і свобод народів;
- розвиток національної мови, а також культури;
- релігійні ідеї є основою для правового законодавства.

Цілі Кирило-Мефодіївського братства досягалися через пропагандистську та просвітницьку діяльність. Члени цієї нелегальної організації поширювали свої програмні документи («Книга буття українського народу», «Статут Слов'янського братства св. Кирила і Мефодія» М. Костомаров, «Записка» В. Білозерського.), пропагували ідеї у освітніх закладах Києва та розповсюджували твори Т. Шевченка, займалися виданням книг і журналів тощо [4].

Товариство проіснувало 14 місяців, весною 1847 р. учасників Кирило-Мефодіївського братства за доносом студента О. Петрова було заарештовано. Це перша в історії політична організація української інтелігенції, яка започаткувала новий етап у боротьбі проти царизму за власне національне та соціальне визволення. Учасники Кирило-Мефодіївського братства змінили русло боротьби за національний розвиток України з культурницького до політичного [4].

Не менш важливою в історії України є таємна організація під назвою «Братство тарасівців», яка містила у своїй програмі заклик до боротьби за самостійну Україну.

Виникає дана організація у м. Харкові 1892 р. з невеличкої групи українських студентів, яку очолював Іван Липа. Молоді люди були запалені ідеями Тараса Шевченка, тож коли у них з'явилася змога потрапити до Канева на могилу великого письменника та громадського діяча, вони дали клятву

поширювати його безсмертні ідеї серед українців і прозвали себе Братством Тарасівців. Історично, тарасівський рух вважається закріпленим за Харковом, та насправді громади тарасівців виникали та діяли у багатьох інших містах України. Як і будь-яка таємна організація, тарасівці мали власну програму, яка називалася «Кредо молодих українців». Основною метою цієї таємної організації було згуртування всіх національних сил в боротьбі за самостійну, єдину та соборну Україну [3].

Політична програма братства базувалася на необхідності визнати та здобути національну волю для українського народу. Основними складниками цієї програми стали:

- ліквідація російської імперії;
- ліквідація самодержавства; запровадження федеративного ладу на українських землях;
- повна автономія для всіх народів російської імперії;

Національно-культурна сфера програми включала в себе найголовніше — визнання української мови як такого складника, без якого неможливе існування нації. Саме тому мова проголошувалася потужним рушієм українського народу та мала панувати в усіх сферах життя (економічному, соціальному, культурному та політичному) [1].

У 1893 р. братство припиняє своє існування: тогочасною поліцією було розкрито організацію, частину учасників заарештували, а за іншими було встановлено поліцейський контроль. «Братство тарасівців» стало закликком до змін в майбутньому, учасники цієї таємної нелегальної організації добре справилися зі своїм завданням — поширення ідеї самостійної України, що вплинуло на розвиток національної свідомості українців [3].

Отже, друга половина XIX ст. стала бурхливим процесом зародження нових нелегальних та таємних партій, основна діяльність яких була спрямована на збереження української ідентичності. Такі партії, як «Кирило-Мефодіївське братство» і «Братство тарасівців» зуміли стати основою для майбутніх політичних рухів, поширенням ідеї самостійності серед українського населення вплинули на формування основної мети української революції 1917 р., вплинули на культурно-освітню сферу поширюючи книги, журнали та ідеї важливості української мови та традицій.

Література

1. Беззуб Ю., Беззуб І. Борис Грінченко і Братство тарасівців. (Матеріали до інтелектуальної й політичної біографії видатного українця). Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2023. Вип. 69. С. 326-345. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001461977>

2. Братство, яке прагнуло побудувати майбутнє суспільство на засадах християнської моралі. Наукова бібліотека Національного університету "Чернігівський колегіум" імені Т.Г. Шевченка. 2020. URL: <https://library.chnpu.edu.ua/bratstvo-yake-pragnulo-pobuduvati-majbutnye-suspilstvo-na-zasadah-hristiyanskoyi-morali/>

3. Історія України опорні конспекти 9 клас. Братство тарасівців (1892 р.). URL: <https://uahistory.co/compendium/9klas/137.php> (дата звернення 13.11.2025)

4.Кирило-Мефодіївське братство коротко. URL: <https://dovidka.biz.ua/kyrylo-mefodiivske-bratstvo-kоротко> (дата звернення 13.11.2025)

Побережець Ганна – кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства та суспільних наук, Миколаївський національний аграрний університет.

Чокова Софія – здобувачка вищої освіти спеціальності D3 Менеджмент, Миколаївський національний аграрний університет

РОЛЬ КОНСТИТУЦІЇ В УТВЕРДЖЕННІ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Розглядається роль Конституції України як засадничого інструмента утвердження демократичної держави в умовах сучасних викликів. Основна увага приділяється конституційним засадам верховенства права, народного суверенітету, поділу влади та гарантії прав і свобод громадян. Окрема увага приділена впливу воєнного стану на український конституціоналізм, а також перспективам розвитку демократії участі в Україні.

У нашому суспільстві Конституція України відіграє ключову роль в становленні демократичної держави, оскільки саме вона визначає, як має працювати влада, і встановлює межі, які ніхто не може порушити, навіть у складні часи війни чи політичних криз [4]. Вона не лише гарантує права і свободи громадян, а й організує основу для стабільності, без якої держава не може ефективно розвиватися, що особливо видно тоді, коли країна перебуває у стані збройної агресії та змушена ухвалювати рішення, які впливають на життя мільйонів людей [5].

Конституція встановлює принцип верховенства права, завдяки якому кожен громадянин знає, що його права залишаються чинними за будь-яких обставин, а влада зобов'язана діяти у межах закону. Саме тому дії конституційного контролю є таким важливим, адже він дає можливість перевірити, чи відповідають рішення органів влади Основному Закону, і не припускає зловживань, які можуть поставити під загрозу правову стабільність [10]. Коли ж країна запроваджує воєнний стан, як це сталося у 2022 р., конституційні норми починають працювати як «якір», що утримує державу у правовому полі та не дозволяє їй порушувати базові демократичні принципи, навіть якщо виникає необхідність тимчасових обмежень [7].

Поділ влади, який закріплено у Конституції, забезпечує, щоб жодна гілка не отримала надмірної влади, через що система стримувань і противаг стала важливою для того, щоб політичні рішення ухвалювалися з урахуванням різних позицій, а не лише волі окремої групи осіб, адже такий підхід дозволяє